

Trzcińska, Małgorzata

Posiedzenie naukowe Zespołu Historii Nauki Okresu Oświecenia

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 17/3, 588-589

1972

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

przypomniał przejawy ostrej opozycji szlacheckiej przeciwko wpływom francuskim w Polsce i ujemne oceny roli królowej przez współczesnych i potomnych. Dr J. Dybiec zwrócił się z zapytaniem o zainteresowanie ideałem władcy w kręgu Ludwika Marii, a dr J. Dianni podkreśliła niezwykłość profilu dworu królowej na tle stosunków polskich. Prof. H. Barycz — zamykając dyskusję — przeprowadził porównanie roli dworu królowej Bony i Ludwika Marii, podkreślając, że drugiej z nich przyszło przewycięzać wiele starć i spięć kulturalnych.

K. T.

POSIEDZENIE NAUKOWE ZESPOŁU HISTORII NAUKI OKRESU OŚWIECENIA

W dniu 21 marca 1972 r. odbyło się w Krakowie, pod przewodnictwem prof. Kazimierza Opalka, posiedzenie naukowe Zespołu Historii Nauk Okresu Oświecenia. Mgr W. Mincer wygłosił na nim referat *Terminologia naukowa w polskich podręcznikach fizyki wczesnego Oświecenia*. Podstawę do przygotowania referatu stanowiły wybrane polskie podręczniki z wieku XVIII, które były główną bazą kształtowania się terminologii naukowej z tego zakresu.

Mgr Mincer celowo pominął osiągnięcia terminologiczne Jędrzeja Śniadeckiego, biorąc pod uwagę prace wcześniejsze: Samuela Chróścikowskiego — *Fizyka doświadczeniami potwierdzona*, Antoniego Wiśniewskiego — *Elementa Philosophiae ...*, Józefa Rogalińskiego — *Doświadczenia skutków rzeczy pod zmysły podpadających*, Józefa Osińskiego — *Fizyka doświadczeniami potwierdzona*, Józefa Lisikiewicza — *Fizyka, czyli wiadomości natury i skutków rzeczy pod zmysły podpadających* oraz Michała Hubego — *Wstęp do fizyki dla szkół narodowych*.

Przyjmując pracę L. Kutiny *Formiowanie terminologii fizyki w Rosji* jako wzorcową dla rozważań tego typu, referent podkreślił ogromne znaczenie aspektu językoznawczego w badaniach terminologicznych. Pominął jednak ten — wymagający specjalnego przygotowania — punkt widzenia, analizując terminy pod kątem historyczno-naukowym, tzn. kształtowania się, trwałości i adekwatności nazw. Konfrontacja kilku elementarnych terminów (m.in. fizyka, ciało, rozciągłość, nieprzenikliwość, podzielność), występujących powszechnie w podręcznikach tego okresu, miała na celu ustalenie ich właściwego znaczenia. W rezultacie tak przeprowadzonej analizy okazało się, że dokonywane próby terminologiczne doprowadziły z czasem do stworzenia określonego, polskiego już, nazewnictwa fizycznego. Cały szereg wyrazów stał się używanymi w fizyce terminami, przy czym wzory czerpano z łaciny, tworząc równoległe nazwy rodzime. Język tych prób charakteryzowała zbieżność pomiędzy pojęciami z zakresu filozofii przyrody i fizyki, które rozdzielił dopiero czas.

W dyskusji, która wywiązała się po referacie głos zabierali: doc. Irena Stasiewicz-Jasiukowa, dr Julian Dybiec, dr Anna Chełkowska-Zełeńska, mgr Józef Wojakowski i doc. Stanisław Brzozowski.

Dr A. Chełkowska-Zełeńska zwróciła uwagę zebranych na fakt, że do czasu reformy Kołłątaja matematyka wykładana na Uniwersytecie Krakowskim obejmowała także fizykę. Fakt łączenia fizyki z matematyką, jak i z filozofią przyrody, wskazuje na jej niezupełną samodzielność jako dyscypliny naukowej w okresie wczesnego oświecenia.

Doc. I. Stasiewicz-Jasiukowa dodała, że termin „fizyka” był często zastępo-

wany szerszą formą omowną: „doświadczenia skutków rzeczy pod zmysły spadających”, co widać szczególnie wyraźnie w tytułach dzieł i programach szkolnych. Jednocześnie zastępowanie terminu „fizyka” powyższym określeniem było o tyle istotne, iż sygnalizowało postawę teoriopoznawczą autora.

Mgr J. Wojakowski zainteresował się relacją między sławnym podręcznikiem J. A. Nolleta *Leçons de physique experimentale...* a *Wstępem do fizyki* Michała Hubego. Doc. S. Brzozowski natomiast sugerował udział specjalistów danej dziedziny w, urządzanych w przyszłości, dyskusjach tego typu.

Na zakończenie mgr W. Mincer raz jeszcze mocno podkreślił poruszony w referacie fakt zmiennego występowania szeregu terminów np.: cząstka, cząsteczka, korpuskuła, proszek, atom; jest to charakterystyczną cechą pierwszych polskich prób w zakresie tworzenia terminologii fizycznej, które w perspektywie prowadzić będą do kształtowania się precyzyjnych pojęć.

Małgorzata Trzcicka

POSIEDZENIE NAUKOWE ZESPOŁU HISTORII METODOLOGII

Zebranie Zespołu Historii Metodologii, które odbyło się dnia 21 marca 1972 r., jak zwykle, w Krakowie i, jak zwykle, pod przewodnictwem prof. Pawła Rybickiego, wypełniły: referat prof. Waldemara Voisé *Cyrano de Bergerac między heliocentryzmem i darwinizmem* oraz dyskusja, w której kolejno zabrali głos: dr Zdzisław Bezwiński, doc. Irena Szumilewicz, doc. Irena Stasiewicz-Jasiukowa, mgr Maria Władyczanka, prof. Izidora Dąbska, dr Jerzy Rebeta, mgr Wiesław Mincer, prof. Paweł Rybicki, mgr Grażyna Rosińska i mgr Andrzej Biernacki.

Przed przystąpieniem do właściwego porządku dziennego prof. W. Voisé, jako zastępca kierownika Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN, złożył w imieniu kierownictwa Zakładu i wszystkich obecnych na zebraniu serdeczne gratulacje i życzenia przewodniczącemu Zespołu, prof. P. Rybickiemu, z okazji mianowania go profesorem zwyczajnym Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Głównym przedmiotem referatu była powieść fantastyczno-naukowa Cyrana de Bergeraca *Tamten świat* (1657, wyd. pol. 1956), a szczególnie propagowane w tej powieści poglądy na świat. W związku z tym głównym tematem, referent naszkicował także sylwetkę autora, podkreślając rozbieżności własnego obrazu z obrazem, który dał Edmund Rostand w słynnej komedii z 1897 r.

Spośród poglądów propagowanych przez de Bergeraca, zainteresowały referenta zwłaszcza poglądy na zagadnienia kosmologiczne i antropologiczne, a mówiąc ściślej, obrona kopernikańskiego heliocentryzmu i pewne pomysły prekursorskie w stosunku do darwinowskiego ewolucjonizmu. Referent podkreślił szczególnie fascynację autora Słońcem i dominacją Słońca we wszechświecie, kojarzącą się z ówczesnymi tendencjami absolutystycznymi (nawiązał przy tym do wcześniejszych wypowiedzi na ten temat B. Suchodolskiego). Zwrócił także uwagę na łączenie przez de Bergeraca (jak zaznaczył — wzorem epikurejczyków) materialistycznego przyrodoznawstwa ze świecką etyką. Zakwalifikował go przy tym jako „libertyna”, a jego powieść jako pierwszą reprezentantkę gatunku „powiastek filozoficznych”.

Sporo uwagi poświęcił referent charakterowi utworu de Bergeraca. Niewątpliwą intencją de Bergeraca było zabranie głosu w kwestiach naukowych nurtujących ówczesne społeczeństwo (a raczej jego czołówkę intelektualną) i mających doniosłe implikacje społeczne. Nie będąc jednak uczonym lecz literatem, wybrał często wtedy używaną formę relacji z fantastycznej podróży. I choć w owych czasach zapewne napisano o tych samych zagadnieniach wiele traktatów ściśle